

**Vizsgakönyvek a barokk idők
egyetemén.
Szemelvények az egri felsőoktatás
múltjából**

Tartalom

Tartalom.....	2
1. <i>Bevezetés</i>	<i>3</i>
2. <i>Barokk kor</i>	<i>4</i>
3. <i>Eger, az egri felsőoktatás kialakulása</i>	<i>6</i>
3.1. <i>Telekessy István</i>	<i>7</i>
3.2. <i>Erdődy Gábor</i>	<i>7</i>
3.3. <i>Barkóczy Ferenc</i>	<i>8</i>
3.4. <i>Eszterházy Károly.....</i>	<i>10</i>
3.5. <i>Líceum</i>	<i>12</i>
4. <i>Liber gradualis.....</i>	<i>14</i>
5. <i>A tudományos fokozatok elnyerésének jogi keretei a barokk kori Magyarországon</i>	<i>15</i>
6. <i>A vizsgakönyv felépítése és szerkezete</i>	<i>16</i>
7. <i>A tudomány színe előtt</i>	<i>17</i>
8. <i>Személyi kommunikációs elemek a liber gradualisokban</i>	<i>18</i>
9. <i>A filozófiai doktorátus megszerzése</i>	<i>19</i>
3. <i>Nem egyetemi liber gradualisok Egerben</i>	<i>28</i>
4. <i>Katalógus</i>	<i>29</i>
5. <i>Statisztika</i>	<i>35</i>
6. <i>Összegzés.....</i>	<i>36</i>
7. <i>Irodalomjegyzék</i>	<i>37</i>

1.Bevezetés

Témám választásában fontos szerepet játszott Eger, mert közel áll a szívemhez. A szakomból kifolyólag pedig mindenképen a könyvtárhoz kapcsolódó, könyvtárral kapcsolatos témát szerettem volna. Így egy kis kutatás után találtam rá a liber gradualisokra. Melyek a mai szakdolgozatoknak felelnek meg. A barokk korban vizsgakönyveknek nevezték. Legfőképp az egri vonatkozású liber gradualisok iránt érdeklődtem. Dolgozatomat úgy építettem fel, hogy először a barokk korról írok, azon belül is inkább a barokk könyvészetéről, majd ennek hatásáról Egerben, az egri felsőoktatásról ebben az időben. Ezután rátérek témám legfontosabb „szeletére”. Kifejtem mi is az a vizsgakönyv vagy liber gradualis, milyen a felépítése, szerkezete. Majd részletezem az egri vonatkozású vizsgakönyveket. Mikor jelent meg az első, kinek a nevéhez fűződik, hogyan épült fel. Ezt követően pedig bemutatok néhány fontosabb egri vonatkozású liber gradualist képekkel illusztrálva. Mivel a vizsgakönyvek ritkák és régi könyvek Egerben csak egy könyvtárba tudtam ebben a témában kutatni, mégpedig az egri Főegyházmegyei Könyvtárban. Kutatásomnak, újdonságként egy katalógusba összefoglaltam az egri vonatkozású liber gradualisokat, amelyek a Főegyházmegyei Könyvtárban megtalálhatók. A katalógus összeállításához a könyvtár cédulakatalógusát tekintettem át, kikerestem a vizsgakönyvek jelzeteit majd autopszia módszert alkalmazva elkészítettem a bibliográfia leírásokat. A katalógus alapján készítettem egy statisztikát a vizsgakönyvek témáiról, Milyen témájúak voltak és melyek fordultak elő leggyakrabban. A dolgozatom befejező részében összefoglalom a témám, majd a kutatásom eredményét.

2. Barokk kor

„A barokk stíluselnevezés a latin nyelvekből származik, ahol jelentése: szabályellenes, különleges, jó ízlésbe ütköző. A stílusmegnevezés azonban rövidesen elveszíti ironikus értelmű mellékizét, és mint a XVII-XVIII. század többi művészetét, sőt az egész kort átfogó elnevezést használják a barokkot.” (Gerő, 1994)

A barokk főbb stílusjegyei: mozgalmasság, dinamizmus, heroizmus, patetizmus, conceto (meglepetés), az illúzió valóságként való beállítása, dekorativitás, titokzatosság, misztika, komplexitás, bonyolultság, erős kontrasztok, látványosság, bonyolult, túldíszített formák.

1.kép Fazola kapu

„A barokk művészet első terjesztői Magyarországon a jezsuiták voltak.” (Voit, 1970) A barokk egyszerűen, gond nélkül lopta be magát a korszak kifinomult szemléletébe, ugyanis a kora barokk homlokzati és térformák, a tagoló és díszítő rendszerek épp hogy csak különböztek a megszokottól: a reneszánsztól. „Csak fokozatosan kezdenek hullámnani a homlokzatok és párkányok, s csak lassan alakulnak át a klasszikus formák látványos díszletekké.” (Voit, 1970) Herman Popp megfelelően figyeli meg ezt a metamorfózist: „A barokk stílus Itáliából érkezik Északra, ahol a teljesen új szociális és művelődési viszonyok természetszerűen merőben új programot teremtettek mind a világi, mind az egyházi művészet számára. Ennek előfeltételei a reneszánszban gyökereztek, mert a barokk építészek átvették ugyanazokat a formákat, mint elődeik, sőt a konstrukciók alapján szintén innen valók.” (Voit, 1970)

A 17. század folyamán részletekbe menő átalakulások jönnek létre a tipográfiában és a könyvművészetben is az új művészeti stílus- és stílusirány, a barokk hatására. „A reneszánsz könyvstílust szép betűk, jól elrendezett szedés és a szedéssel harmonizáló könyvdíszek jellemezték.” (Fülöp, 1980) Ezeket most fordulatos, lendületes, barokk elemekkel zsúfolt és emiatt sok esetben dagályos könyvdíszek és illusztrációk szorítják ki a könyvből.

Megváltoznak a klasszikus, túlnyomórészt tipográfiai részekből felépített reneszánsz címlapok is; felbukkannak az építészeti jellegű, pl. diadalkaput szemléltető címképek, vagy különféle emberalakzatokat kifejező figurális rajzok. A tömör, a tartalom lényegét kifejező

címeket terjedelmes barokk címek váltják fel, s ezek sok esetben magába foglalják- az abszolutizmus eszméjének megfelelően, - a támogatók, mecénások tekintélyes, nem egyszer megalkuvó magasztalását. A címlapot gyakran nyomtatják eltérő stílusú betűkkel, többször színes nyomást is alkalmaznak, legfőképp vöröset a fekete mellett. „A korábbi egyszerű, szép címlap ettől még zsúfoltabbá, dagályosabbá válik.” (Fülöp, 1980)

A címlapot többnyire monumentális, beszédes, dagályos barokk megjelenéseket, stílusfordulatokat magába foglaló prológus, ajánlás követi. A prológus is legtöbbször a magas rangú mecénások, fejedelmek, hercegek vagy világi, továbbá egyházi nagyságok elismerését tartalmazza.

A barokk könyv térhódításával az egyszerűbb emberek, alacsonyabb társadalmi rétegek és az előkelőbb felsőbb körök számára készült kiadványok élesen elválnak, különböznek egymástól. A tágabb tömegnek kiadott népkönyveket gyenge minőségű papírra nyomtatják, rossz, silány betűkkel, ellenben a felsőbb körökkel, az uralkodó rétegek számára magasztos, bámulatosan illusztrált és díszített díszműveket jelentettek meg. Új illusztrációs módszer és eszköz hódít teret a nyomdászatban: a rézmetszés, illetve a rézmetszet, s a fametszet az szimpla népkönyvekbe szorul.

Az illusztrációs metódus e gyökeres átalakulásának – a társadalmi okok mellett – művészi oka is van. „A fametszést olyan kiemelkedő nagy művészek művelték, mint pl. Dürer, Cranach, Holbein, Burgkmair stb., s ők a fametszetben lévő művészi lehetőségeket szinte teljesen kimerítették. Az őket követő illusztrátorok újabbat, magasabb szintűt nem tudták már produkálni ezen a téren. Továbbá: a fametszés rajzos, vonalas ábrázolásával szemben a rézmetszés tónusos, árnyalatokat nyújtó illusztrációk készítésére is alkalmas volt, s ebben a vonatkozásban megfelelt a korabeli festészeti iránynak is.” (Fülöp, 1980) A barokk festészetben ugyanis nagyobb szerepben részesültek a fényhatások, a tónusok. Így ebből következően ez a festészeti kifejezőmód hat a grafikára, a könyvek díszítésére is, s így lett a barokk könyv illusztrációs eszköze az ízléses, a gazdag árnyalatok kifejezésére is alkalmas rézmetszet.

A barokk kor egészére jellemző a tipográfiai és művészeti dekadencia, s ez kifejezetten a szélesebb néptömegek részére készült nyomtatványoknál.

„Ezek az általában kisebb terjedelmű tömegtermékek nemcsak művészileg és nyomdatechnikailag, hanem szellemileg, tartalmilag is csekély értékű munkák. Nem nevelni, tanítani akarják a félművelt, műveletlen tömegeket, hanem szellemi színvonalukhoz, ízlésükhöz, hiszékenységekhez alkalmazkodva szörnyűséges korabeli eseményekről, fantasztikus természeti jelenségekről számolnak be, csillagászati jóslásokat tartalmaznak,

terjesztik a babonát. Rendkívül keresett cikkeké válnak és tömegesen kerülnek piacra a kalendáriumok, álmoskönyvek, a kuruzslás határát súroló orvosi jellegű munkák.” (Fülöp, 1980)

A tömegkiadványok nem tartalmaznak értékes rézmetszetes illusztrációkat, mert ezek azok a nyomtatványok, amelyeken továbbél az olcsó, egyszerű fametszet.

„A rézmetszetet nagyon jól használta fel a tudományos irodalom néhány ága: portrék, térképek, kották, városábrázolások jelennek meg pl. rézmetszetes sokszorosításban.” (Fülöp, 1980)

A barokk stílus virágzása Itáliában 1750-ig, Magyarországon 1780-ig tartott. A bizonytalan, háborús állapotok miatt hazánkban a nagyszabású barokk kastélyok, templomok építése közel másfél évvel később indul meg, mint külföldön. Ebben az időben a városokba települő nemesség építkezései és lassú polgári fejlődés nyomán több városunkban kialakul a barokk városkép. Ilyen város például Eger. A barokk szellemiség fellegvárai az egyetemek.

3.Eger, az egri felsőoktatás kialakulása

A 18. század a virágzás, a fellendülés időszaka volt. Egerben a ma is látható barokk városképet Eger püspökei alakították ki. Az építkezések számos iparost, kézművest, kereskedőt, művészt vonzottak a városba, többek között itt települt le: Kracker János Lukács, Franz Anton Maulbertsch, Franz Sigrist, Josef Gerl, Fellner Jakab és Fazola Henrik is.

Eger 18. századi püspökei a legtöbben Rómában Collegium Germanicum Hungaricum képzésén vettek részt. Így több évig az „Urbs Aeterna” barokk szellemi légkörében éltek. Nem meglepő, hogy hazájukba visszatérve a Rómában elsajátított ismereteket, gondolkodásmódot szerették volna megvalósítani egyház- és kultúraszervező tevékenységükbe. Magyarországon ebben az időben a püspökök a vármegye főispáni szerepét is betöltötték, így a feladataik, tevékenységi körük gyarapodott. Nemcsak az egyházi teendőket látták el, hanem az oktatáspolitikai, tudomány- és művészetpártoló, társadalomszervező, városképet alakító kötelezettségeknek is eleget kellett tenniük. Konzekvensen megállapítható, hogy a 18. századi Eger szellemi életére püspökei által jelentős hatást gyakoroltak a római inspirációk. (Bitskey, 2013)

3.1. Telekessy István

„Széles látókörű főpapjainak sorát Telekessy István nyitotta meg:reá hárult a feladat, hogy az évszázados oszmán uralom örökségeként fennmaradt dzsámi és minaret árnyékában megalapozza egy európai léptékű, keresztény kultúrájú város jövődöbeli fejlődését.” (Bitskey, 2013) Telekessy kezdeményező szerepe nagyon jelentös, fontos az újjáépölő Eger történetében, szellemi átalakulásában. A püspök legelső feladatai közé tartozott a szeminárium alapítása a vitathatatlan paphiány miatt. I. Lipót császár 1700. október 17-én keltezett leiratával engedélyezte, „hogy az apátság birtokainak haszonélvezeti joga a szemináriumé legyen és így megkezdödhetett az egri teológusképzés szervezése.” (Bitskey, 2013)

Először is alkalmas épületet kellett találni az intézményhez. Telekessy megvásárolta Körmöczy Mátyás, egri hentes házát, s azt alakították át a szeminárium céljaira. 1705-ben elkezdödött a papképzés, bár az alapítólevél nyilvánosságra hozására 1709-ben került sor. „Ebben a püspök 6 alumnus felvételét írta elő, közülük négynek a filozófiai kurzust már másutt elvégzettek közül kell kikerülnie, öök a theologia moralist hallgathatják, további kettő újonc lehet, s filozófiával kezdhet.” (Bitskey, 2013) Az oktatást a jezsuiták látták el, a kor lehetőségeihez igazodva, akik a török elvonulása után felbukkantak Egerben, nem sokkal ezután rezidenciát alapítottak, majd gimnáziumot szerveztek. A szeminárium túlélte a kuruc kori harcok gyötrelmeit, a diákok száma pedig évről évre növekedett. „1715-ben egyszerre 25 papszentelésre került sor.” (Bitskey, 2013) Az egri felsőfokú oktatás Telekessy alapításával indult el, s biztos alapokon fejlődött tovább, az anyagi helyzettől függően vállalt minél nagyobb szerepet a város szellemi életében. Pártolta a városba telepölő szerzetesrendeket, a ferenceseket, minoritákat, szervitákat és legfőképp a jezsuitákat, akik nagy dinamizmussal fogtak neki a templomuk, rendházuk és iskolájuk felépítésének, ráadásul ezen felül még patikát is alapítottak, amely 1713-tól működött Caspar Steyr vezetésével. Később a szerveződő helyi orvosi képzés nélkülözhetetlen háttérintézményét jelentette.

3.2. Erdődy Gábor

Telekessy utóda, Erdődy Gábor, fontos szerepet játszott a barokk kori város kialakításában. Folytatta a főpapi székhely felújítását. Bél Mátyás jellemzése alapján a rezidencia, amely 1718-ban készült el minden igénynek megfelelt és emelte a város szépségét.

„Latin feliratok, jelmondatok, családi címerek és húsz szobor ékesítette az épületet, amelyet azonban később átépítettek.” (Bitskey, 2013)

Az egri barokk kertkultúra Erdődy püspöksége alatt kapcsolódott be az európai mintákhoz és ez az egyik sajátos ismertetőjegye volt a kor kulturális reprezentációjának. Ebben az időben valósul meg „az országban is elsőnek számító kórházi épület (nosocomium), amely a közjavára és egyben a város egyedülálló díszéül szolgált.” (Bitskey, 2013)

Erdődy a papképzésben is Telekessy indítványozását folytatta, tökéletes módon fejlesztette tovább a szemináriumot. A jezsuiták rezidenciája kollégiumi rangra emelkedett, azonban fontosabb lépés volt a jogi oktatás elindítása. „Foglár György (1670-1754) kanonok, püspöki vikárius 1740-ben Collegium Juridicum Foglarianum néven jogi iskolát alapított.” (Bitskey, 2013) Az iskola épületének a saját emeletes házát ajánlotta fel ezen felül pedig 50000 forintos tőkéjének kamatait és szőlőbirtokát biztosította a működésre. A pénzből az igazgató, két szaktanár és 10 joghallgató megélhetését kell évente támogatni. Foglár kettős célt fogalmazott meg: egyrészt a régióban akarta növelni a katolikus jogászok, ügyvédek számát, másrészt pedig segíteni szeretett volna „az Eger vidéki szegényebb sorsú katolikus ifjúságon”. (Bitskey, 2013)

Az alapító két évben határozta meg a képzés időtartamát, azonban a tanterv csupán a hazai és egyházi jogot tartalmazta, a római jog hiányzott belőle. Még így is jelentős előrelépés volt az ország felsőfokú oktatásának történetében, ugyanis ez idáig Nagyszombaton volt csak jogászképzés. 1755-ben a királyi kúria engedélyezte az intézmény fegyelmi és tanulmányi rendjét és egy harmadik tanár alkalmazásával is egyetértett. „Legnevesebb tanára, Huszty István táblairó volt, akinek tankönyve (Jurisprudentia practica, Buda, 1745) egy fél évszázadig alapvető studiumnak számított.” (Bitskey, 2013) Összességében Erdődy Gábor idejében Eger mind külső képét, mind szellemiségét szemlélve a fejlődés útját járta. Annak köszönhetően, hogy a teológia mellett jogtudomány is megjelent a város oktatásügyében, az értelmiségi réteg világiasabbá vált. 1720 és 1745 között Eger népessége körülbelül 25 %-kal növekedett, ezt jelzi ennek az időszaknak a békés életvitele és anyagi gyarapodása. (Bitskey, 2013)

3.3. Barkóczy Ferenc

Erdődy utóda Barkóczy Ferenc lett, a kulturális élet fellendülése az ő idejében tovább sűrűsödik, s tovább élénkül és színesedik a műveltség összképe a püspöki székvárosban.

Barkóczy 1744-től erősen kormányozta az egyházmegyéjét és hasonlóképpen a vármegyét. 1747-ben a közgyűlés határozatot hozott a megye végleges székházának építéséről, megszüntetve az eddigi gyakorlatot, mely szerint a hivatali ügyeket a tisztségviselők a magánlakásukon intézik. 1756-ra készült el a Matthias Gerl bécsi építész tervei alapján megvalósított megyeháza épülete, amely otthont adott az önkormányzati ügyeknek, s ez által rendezettebb és átláthatóbbá vált a közigazgatás. Ennek eredményeképpen egy évvel később a püspök telekátadó rendelkezése hatására megindult az egri minorita templom építése. „Eger belvárosának barokk arculata ezekben az években alakult ki.” (Bitskey, 2013)

A 18. század közepétől a hagyományos jezsuita-barokk világkép megingott s jelentősebb vált az egyházi értelmiség laicizálódásának folyamata. A hedonisztikus tendenciák kerültek előtérbe leginkább itáliai és francia hatások miatt az aszkétikus életvitel és a heroikus eszmények helyett. Barkóczy oktatáspolitikájában a tudomány ügye nem szorult háttérbe, a zene és a képzőművészet mellett az irodalom és a hírnév megörökítése szemszögéből a könyvnyomtatás is fontos szerepet kapott. Így Eger főpásztora rövid időn belül sort kerített a város első nyomdájának kivitelezésére.

A nyomda alapításán és az egri könyvkiadás véghez vitelén kívül Barkóczy az oktatás korszerűsítését is előtérbe helyezte, így újraszabályozta a teológiaoktatást, mely eredményesen működött Egerben. A jezsuita képzési és iskolarendszer a 18. század közepére egyre jobban idejét múltnak mutatkozott pedig két évszázadon keresztül elismerésre méltóan működött.

2.kép Barkóczy Ferenc

A bécsi udvar nagybefolyású oktatáspolitikusa, Gerhard Van Swieten sorra alakította át a Bécs egyetemének fakultásait, s ennek példájára átszervezték Nagyszombatba a tanterveket és gyakorlatiasabbá tették a képzést, megszüntették a jezsuiták irányító szerepét.

„Barkóczy ennek felismerésnek a szellemében, a nemzetközi trendekhez alkalmazkodva reformálta meg az egri szeminárium működését, amikor 1754-ben kibocsátotta erre vonatkozó rendelkezését.” (Bitskey, 2013) Első lépésként a jezsuiták helyett az egyházi papokra bízta az iskola irányítását. Barkóczy álláspontja szerint ők jobban meg tudják ítélni, hogy milyen gyakorlati oktatásra van szükségük a hallgatóknak. Erősíteni akarta a püspöki székhely központi szerepét, saját hatáskörét növelni így ennek érdekében át szeretett volna helyezni

néhány nebulót a kassai szemináriumból az egribe. Az új tanterv alapján a teológiát három tanár tanította, a képzési idő a rendelkezésnek megfelelően négy évre növekedett. Később a héber nyelv oktatását is bevezette. „1754. november 5-én fényes ünnepséggel nyitotta meg a püspök az újjászervezett iskolát, érzékeltetve, hogy új éra kezdődött az egri oktatásügy történetében.” (Bitskey, 2013) Ennek tudatában nem meglepő, hogy Barkóczy volt az, akiben először merült fel a publica universitas gondolata. Az már másik kérdés, hogy a korszak kultúrpolitikai viszonyai mennyire adtak lehetőséget egy ilyen monumentális elképzelés megvalósítására. Mert ebben az időben sajnos nem volt mód újabb egyetem alapítására, de Barkóczy ezt nem így látta. A pénzügyileg megalapozott bölcséleti, teológiai és jogi képzés (facultas articum, facultas theologiae, facultas juris), a könyvnyomda megvalósítása, „a püspöki reprezentáció látványos elemeinek megjelenítése”, (Bitskey, 2013) a térség irodalmárainak együttműködése, az építkezések töretlensége, a külföldi művészek és mesteremberek prezenciája is ösztönzően hatott az erők összpontosítására, így erősítette az universitas megvalósításának gondolatát. Egy ideig a koncepció ígéretesnek tűnt, ámde Barkóczyt esztergomi érsek kinevezése elszólította Egerből, így a gondolat továbbfolytatása utódára, Eszterházy Károlyra hárult. (Bitskey, 2013)

3.4. Eszterházy Károly

Eszterházy Károly sokoldalú főpapi-főispáni tevékenységéhez többségében római tanulmányai adtak ihletet s később is erősen kötődött az itáliai szellemi élethez. Ebben hasonlított elődjéhez, Barkóczyhoz, de több dologban eltérő volt a gondolkodásuk, Eszterházy másképp járult hozzá a város és régió fejlesztéséhez. „Római tanulmányai során a fiatal Eszterházynak egy életre szóló európai kapcsolatrendszere alakult ki.” (Bitskey, 2013)

Tanulmányai befejezése végeztével és hazatérte után is megmaradtak szoros római kapcsolatai. Nélkülözhetetlen a magyar papképzés számára Róma, elsősorban mert fontosak a kapcsolatok, másrészt pedig a képzés maga színvonala miatt is.

A főpásztor csekélynek tartotta a római tanulmányokra felvehető hallgatók számát, ezt növelni szeretne volna, de erre nem volt módja. Magyarországot évente 12 hely illette meg, többet anyagi okok miatt nem volt lehetőség. A teológia mellett további tudományok fontosságát is figyelembe vették, a város önkormányzat vezetői és az egyházmegye vezetői. Eger egészségügyi ellátása korrigálásra szorult és az ilyen típusú oktatás elterjedésére „már

Eszterházy elődei tettek lépéseket” (Bitskey, 2013) tanácsos volt ezért az orvostképzés iránya felé továbbfejleszteni.

A 18. században fokról fokra vált egyre fontosabbá az egészségügy. A jezsuiták kezdeményezésére megvalósított gyógyszerár vezetőjét hozzáértő emberekre bízták: „Conrad Kerschenstajner 1725-től Erdődy püspöknek, Simon Ferenc páter pedig egy időben Barkóczynak volt udvari orvosa és egyben a gyógyszerári vezetői tisztséget töltötték be.” (Bitskey, 2013)

3.kép Eszterházy Károly

Barkóczyban merült fel először az egri orvostképzés gondolata. Az egri kórházhoz új szárnyat épített, ezt követően pedig meghívta a városba Markhot Ferencet, aki Forgách Pál váradi püspök udvari orvosaként vált ismertté. Egerben Markhot vármegyei főorvosa lett, a régió gyógyvizeinek gyógyító hatásairól nagyszerű értekezést készített.

A főorvos Eszterházytól mindenféle segítségben részesült: kirurgusokat, bábákat, sebészeket oktatott a városban, melynek eredményeképpen 1769-ben tíz fővel Markhot vezetésével megindult Egerben az intézményes orvostképzés. (Schola medicinalis) Markhot a tanítás tantervéhez felhasználta Perliczy János Dániel Nógrád vármegyei főorvosnak a Helytartótanácsához beadott korábbi indítványt, melynek értelmében Pesten monumentális kórházat és orvosi főiskolát kellett volna felállítani, azonban abban az időben, 1750-es évek ez nem valósult meg. Így Egerben az akkoriban a legfejlettebb számító tanterv alapján indult el a képzés. Eszterházy az intézetet az irgalmas rendiek kórházában nyitotta meg november 5-én, s a képzés itt valósult meg öt éven keresztül.

Mária Terézia tanácsosai nem járultak hozzá a kezdeményezéshez, az uralkodói beleegyezés késett, a Bécshez közelebb lévő nagyszombati fakultás részesült privilégiumban, mert ebben az időben vált királyi intézménnyé, ennek következményeképpen az egri orvostképzés abbamaradt. Azonban ezzel nemcsak Eger szellemi élete csökkent, hanem a keleti országrész egészségügye is. Markhot Ferenc mégsem tett le arról, hogy Egerben orvostképzést létesítsen. Királyi beleegyezés nélkül, azonban nem volt rá mód, ám Markhot ennek ellenére is anatómiai előadásokat tartott a líceumban bábáknak és sebésmestereknek.

Európa egyik legszebb barokk alkotása, a Líceum nem lehetett felsőfokú intézmény, mert nem kapott engedélyt egyetemi képzésre. Habár az 1770-es években a kezdeményezések (teológia, jogi, orvostudományi) arra mutattak, hogy egyetemi fakultásokká válnak.

Az 1777-es Ratio educationis kiadása után és a liceumi díszterem freskóján megfestett szimbolikus jelenetek vitathatatlanul arra mutatnak, hogy Eszterházy teljes struktúrájú, négykarú intézmény megszervezését tervezte. „Egyházi vezetés alatt ugyan, de a tudományok minden eredményének felhasználásával.” (Bitskey, 2013)

1766-ban a korábban Royer- később Bauer-féle nyomdát Eszterházy végérvényesen a püspöki iskola tulajdonába vezette át, így ezután a kiadványok impresszuma: Typis Scholae Episcopalis. A nyomda produktumai a továbbiakban is sokszínű képet mutatnak, megmutatkozik bennük a felvilágosodás változatossága. „Teológia és természettudomány, prédikációgyűjtemény és énekeskönyv, erkölccstan és aszkétika, szépirodalom és történettudomány, nyelvészet és retorika, mezőgazdasági vagy éppen jogi szakirodalom egyaránt megtalálható a püspöki mecenatúra jóvoltából megjelentett művek között.” (Bitskey, 2013) Eszterházy is azon igyekezett, mint a nyomdaalapító Barkóczy, hogy az egri tipográfia produktumai a tervezett egri egyetemi oktatást segítsék.

„A hagyományörzés és a modernizálódás” (Bitskey, 2013) egyszerre történő validálása tükröződik a liceumi iskola könyvkiadói gyakorlatában. Ezt tanúsítják azok a liber gradualisok, melyek jelenleg a Főegyházmegyei Könyvtárban találhatóak, „dekoratív kivitelezésük a kései barokk reprezentáció termékei, a promóciós tételek viszont többnyire a tomista tradíción alapulnak.” (Bitskey, 2013)

Az iskolaügy mereven katolikus és protestáns irányokba divergál. Az oktatási intézményeknek nem csupán a nevei jeleznek színes diverzitást (gimnázium, akadémia, kollégium stb.) hanem jogi helyzetük is. Nem volt egyszerű eldönteni ezek közül, hogy melyik intézmény közép- vagy felsőfokú továbbá milyen fokúnak tekinti magát. (Surányi, 2005) „A liber gradualishoz a legegyszerűsebb út a katolikus, ezen belül a jezsuita tanrendszer bemutatásán át vezet.” (Surányi, 2005) Azonban előtte kifejténém mit is takar a liber gradualis kifejezés. (Bitskey, 2013)

3.5. Líceum

A 18. századi egri barokk városképet Barkóczy Ferenc (1745-1761) és Eszterházy Károly (1762-1799) püspökök építtető feladatai határozták meg. A fiatalon püspökké nevezett

Barkóczy és Eszterházy a korra jellemző barokk stílussal csinosították a várost. A legközismertebb a város központjában található klasszicista jegyeket is képviselő, késő barokk stílusú Líceum. 1774 óta folyamatosan a mai napig felsőoktatási intézmény működik a Líceumban. Eszterházy már az első pillanattól kezdve Universitasnak szánta, de elhatározását nem sikerült véghezvinnie. (Gebei, 2010)

1762. június végén, amikor Eszterházy püspöki tevékenységeit megkezdte Egerben, a város lakossága 12 ezer főre tehető. 1787-ben viszont már az egri egyházmegye és Heves- és Külső-Szolnok vármegye központjának lakossága meghaladta a 16 ezer főt. Eszterházy 1799-ig vezette Magyarország egyik legnagyobb és legtehetősebb egyházmegyéjét. Az egri Universitas, a tudományok fellegvárának létesítésének gondolata Barkóczy Ferenc ötlete volt, nem pedig Eszterházy Károlyé. Barkóczy azt szeretne volna, ha a városban már működő oktatási intézményeket egy Universitasba vonnák össze.

Barkóczy tervei nem nyerték el Eszterházy tetszését, mert könyvtár és csillagvizsgáló nélkül készültek. Gerl Mátyás (építész, akit Barkóczy bízott meg a Líceum megtervezésével) Eszterházy kérésének megfelelően módosította a terveket. Majd a püspök újabb tervekkel állt elő. Kétemeletes épületet szeretne, legyen benne díszterem, könyvtár, kápolna.

Az egyemeletesre, majd kétemeletesre áttervezett Universitas-t (Lyceum) az egri káptalani egyháztanács, mint építtető beleegyezett és hozzájárult. A megváltozott tervek kivitelezéséhez Eszterházy püspök Mária Terézia engedélyét kérte, aki beleegyezett a módosításokba. Így a Lyceum építése királynői engedéllyel megkezdődött, azonban az egyetemi fokozatú képzés megindításához nélkülözhetetlen egyetemi rang odaítélése nem valósult meg. Az uralkodó a működési engedély kiadását Barkóczy Ferenc tanácsára tagadta meg.

4.kép Líceum

Barkóczy azért nem támogatta Eszterházy egyetemi terveit, mert az lebontatta vidéki kastélyát sőt még a Universitas-tervét is lényegében módosította. A királynőnek jól jött a főpapok közti ellentét, mert így megtagadta az egri négyfakultásos egyetemétől a királyi engedélyt és nem lett riválisa a bécsi, illetve nagyszombati egyetemeknek. A működési engedély nélkül is megkezdődött az építkezés 1762-ben, a négyfakultásos egyetem befogadására alkalmas épület alapozására 1763 tavaszán került sor. Eszterházy 1764-ben átvállalta a káptalantól a megvalósítás ügyintézési dolgait, a bonyolítást és az ezzel járó

procedúrát. Részben azért, hogy a saját elképzelése valósuljon meg. (csillagda, könyvtár, díszterem). Másrészt pedig, hogy „megszabaduljon” Gerl tervezőtől, akit még Barkóczy kért fel a feladatra. Ezek után Eszterházy Fellner Jakabot bízta meg a kivitelezési munkálatokkal. Az 1762. március 2-án Eszterházy és Fellner között létrejött szerződés szerint Fellner nemcsak a megkezdett építkezés folytatására lett alkalmazva, hanem a püspökség több területén tervezett épület vagy lakóház kivitelezésére is.

Eszterházy úgy okoskodott, hogyha minél hamarabb kész lesz az egyetem épülete, s természetesen a tárgyi feltételek (könyvtár, csillagvizsgáló) és képesített oktatók, akkor talán újra kérvényezhető lesz a működési engedély. Ez az okfejtés teljesen helytálló az a beadvány szerint, amelyet Eszterházy írt Mária Teréziához 1764.október 14-én, hogy anyagilag nyújtson segítséget az egri építkezéshez. Ötleit is felvetette a beadványában: a már oktatott bölcséleti studiumok mellett szükség lenne a studium medicinae bevezetésére is. Elgondolása szerint az iskolák egyesítése a püspök irányítása alatt hasznos lenne egyháznak is, a királynak is, a hazának is mert Észak-Magyarországon elengedhetetlen egy egyetem s a líceumnak egyetemmé kell kinőnie magát és ki is tudna nőni, mert Bécs, Graz és Nagyszombat eléggé messze találhatóak a keleti országrésztől. Eszterházy elképzeléseiben fontos szerepet játszanak a római hatások. (Gebei, 2010)

„Eszterházy püspök 30 éven át, nap, mint nap, állhatatos szorgalommal és kitartással az építkezés ügyes-bajos dolgaival foglalkozott, a Tridentinum „rezidencia kötelezettségéről” szóló határozatnak” maximálisan eleget tett. A püspöki székváros könyvtárral, nyomdával csillagvizsgálóval felszerelt „Universitasa” méltán reprezentálta a főpásztori hatalmat is. Az Eszterházy püspök által jóváhagyott műépítészeti és esztétikai szempontok szerint megépült Tudomány Háza állami döntéssel (1784) mégsem válhatott a protestáns egyetemekkel versenyre kelő katolikus egyetemmé. Ennek ellenére az egri Lyceum hatalmas, városképet uraló, hangsúlyos tömege az egyetemmé válás, az Universitas gondolatát mind a mai napig képviseli és hirdeti.” (Gebei, 2010)

4. Liber gradualis

„A liber gradualis a XVII–XVIII. századi egyházi egyetemek és főiskolák egyedi kiadványtípusa. Az alkalmi kiadvány két részből áll: egy terjesztésre vagy ajándékozásra szánt műből és a professzor előadásaiból készített tézisekből. Nyilvános vitatkozások alkalmával adták ki, rendszerint a graduatus költségén, vagy egy neves patronus anyagi

támogatásával. A különböző tudományos fokozatok (baccalaureatus, licentiatus, magisterium, doctoratus) elnyerésére írt téziseket többnyire hozzákötötték egy, már korábban megjelent könyvhöz, annak megváltoztatása nélkül, olykor azonban új, közös címlappal adták ki. Máskor valamely egyidejűleg nyomtatott művel kolligálták, de előfordulnak számos esetben önálló kisnyomtatványként is.” (Petrik, 1971, online)

„A modern könyv valamiről beszél, a liber gradualisnak ezen felül hangsúlyozottan személyi mondanivalója van: egy örömteli életmozzanathoz kapcsolódik, és ebben az örömben részesíteni kíván másokat, akikkel eddig is volt kapcsolata.” (Surányi, 2005)

Ezek a kiadványok nem hivatalos dokumentum és oklevelek, ennek ellenére meggyőzően szemléltetik, hogy az intézményekben milyen kimagasló oktatás valósult meg. Mindamellet azt is mutatja, hogy az egri egyházmegyének nagyon szakképzett, tapasztalt egyéniségek voltak a főpapjai, s hogy Eger tanintézményeiben az akkori kor legmagasabb színvonalának és elvárásainak megfelelő képzés zajlott. (Surányi, 2005)

„Egy-egy egyetemi tudományos fokozat (gradus) odaítélésékor alkalmával az aktuális fokozat elnyert egyetemi hallgató (graduatus) pályafutásának egy-egy állomására érkezett el, amelyhez egy bizonyos könyv (liber) ajándékozása is társult.” (Surányi, 2005)

5. A tudományos fokozatok elnyerésének jogi keretei a barokk kori Magyarországon

„A filozófiai, bölcséleti karra a nagygymnázium elvégzése után iratkozhattak be a hallgatók.” (Surányi, 2005) A gimnáziumi oktatás a jezsuita tanrendű gimnáziumokban hat évig tartottak. A filozófiai fakultás általános iskolázottságot adott, legfőképp a nemesség és polgárság felső rétege részére. A teológiai karra kizárólag a bölcséleti kurzus teljesítése után lehet eljutni. A képzés három évig tart: az első a logika, a második a fizika és matematika, a harmadik pedig az etika és a metafizika tanulmányok elsajátítására szolgált. „Ezen a fakultáson már lehetett tudományos fokozatot kapni: a másodévesek a sikeres vizsgák letétele után „borostyánkorszorúsak”-ká lettek (baccalaureatus), a harmadik év elvégzése után kaphatták meg a „szabad művészetek és a filozófia mestere” címet (magister).” (Surányi, 2005) Nem volt kötelező jelentkezni tudományos fokozatra. Azok, akik erre nem tartottak igényt, ők a konvencionális „repetitio” (ismétlések) és az év végi próbavizsga alkalmával számoltak be tudásukról. A fokozatokra jelentkezők között sem volt mindenkinek publikus a

vizsgálja, azonban ennek ellenére is tételvédésből állt. A tehetségesebb és felkészültebb hallgatók nyilvános és ünnepi disputáción védhették meg vizsgatételeiket. A magasabb fakultásokon, melyre a filozófiai magisztrátus megszerzése felvételi kritérium volt, egyaránt voltak olyan „lépcsőfokok” (gradus-ok), azaz fokozatok. (Surányi, 2005)

Az első fokozat inkább prima laureának nevezték és ritkábban baccalaureatusnak, a doktorátushoz közvetlenül szükséges fokozatot pedig jelző nélkül laureának. Az úgynevezett licenciátus abban az időben még nem volt közbülső fokozat, hanem engedély az egyetem kancellárjától a laurea fokozat ünnepélyes megkérésére, miután a feltétel, a vizsga letétele már teljesítve volt hozzá. A vizsga tényleges lefolytatása szóban történt. A jelölteknek meg kellett védeniük az előre kiadott vizsgatételeket és megoldani az úgynevezett problémákat. Az egészet a promotor (ügyvivő) irányította, aki a tanári kar egyik tagja volt. A megvitatás latin nyelven történt, melynek beszédszintű ismerete az éveken át tartó latin előadásokon való részvétel után megkívánható volt. Magyarországon azért is nagy hangsúlyt fektettek erre, mert a törvénykezés, hivatalos levelezés és az országgyűlés nyelve is latin volt. A vizsga formája vita, vagyis disputáció volt. Erre is felkészültek a hallgatók tanulóéveik során, mert a heti, havi, ünnepi vitatkozás minden évfolyamon kötelező volt. A katolikus egyetemeken ezután avatási ünnepség következett. A protestáns egyetemeken talán még nagyobb súlyt helyeztek vitákra. Az utolsó nagy vita volt a „disputatio inuguralis”, vagyis az avatási vita. Ez adott jogot a doktori címre. A pompakedvelő barokk korban szinte természetes, hogy nemcsak a doktorátus megszerzésénél, hanem valamennyi lépcsőfokhoz jutás alkalmával is ünnepség volt. Az ünnepi alkalommal a fokozatot nyert hallgatók, és főképp az új doktorok, a jelenlévőknek ajándékol egy könyvet adtak át, emlékül a nagy eseményre. Ennek a könyvek a neve az, hogy „liber gradualis”. (Surányi, 2005)

6.A vizsgakönyv felépítése és szerkezete

„A könyvajándékozásnak megvan a maga pszichológiája: gondolatot, információt nyújtani a másiknak, maradandó formában, könnyen elérhetően. Ám a könyv arra is jó, hogy valaki általa szimbolikusan fejezze ki köszönetét mindazok iránt, akik őt segítették.” (Surányi, 2005) Senki nem gondolta volna, hogy az egyetemi könyvajándékozásból létrejön egy sajátos könyvféleség feltehetően Franciscus Vogrlmayr, a Jézustársaság ausztriai rendtartományának a főnöke sem számított rá, aki Johannes Zungernek a nagyszombati egyetem és kollégium rektorának írt levelében 1703-ban „tipizálta és szabályozta az egyetemek és akadémiák

vizsgálataira és nyilvános disputációkra készítendő téziskiadványok rendjét.” (Surányi, 2005) Ez a határozat a liber gradualisnak elnevezett kiadványnak csupán az egyik részéről nyilatkozik, arról, amit protokoll füzetnek nevezünk. A rendelet az ajándékkönyvről, az ajándékozásról nem szól. „A szoros értelemben vett liber gradulis két fő részből áll: az első rész az ajándékkönyv, amely tudományos, teológiai, történeti, földrajzi stb. tárgyú mű lehet.” (Surányi, 2005)

Több esetben megtörtént, hogy egy régebben megjelent kötetet ajándékoznak a vizsgázóknak és a vizsgáztatóknak. Azonban egy-egy ilyen esemény mégsem volt jó lehetőség a nyomdának arra, hogy megszabaduljon a felesleges, raktáron maradt köteteitől. A könyvcímeket áttekintve bizonyára volt valami felülről, az magisztrátustól jövő érdekeltség, továbbá tervszerűség is. „Az a vendég, aki sok vizsgán jelen van, értékes könyvtárat gyűjthet össze magának.” (Surányi, 2005)

Az ajándékkönyvhöz kötődik az idők során egy füzetted duzzadt rész, amelyet protokoll füzetnek nevezzünk. Ez a rész aktualitásokat tartalmaz: a vizsga lefolyásának helyét, idejét annak hivatalos résztvevőit is megemlítve, de a vizsgázó személyes közölnivalóját is, mi legtöbbször köszönetnyilvánítás támogatója iránt. Tartalmazza még a vizsgatételeket: assertiones, theses, conclusiones címmel vizsgatársainak, évfolyamtársainak névsorát és pár mondatos „problémákat”, amelyek majd az ünnepségen meg kell oldani vagy védeni. (Surányi, 2005)

7.A tudomány színe előtt

Az eddigiek alapján úgy tűnik, hogy liber gradualisoknál semmi másról nincs szó, mint a tipikus kolligátumról, mert a két rész kizárólag külső viszonyok miatt, függetlenségét megőrizve kapcsolódik össze. Konkrétan itt a tévedés. Leggyakrabban egyik sem tartja meg függetlenségét. Az ajándéknak a legtöbbször nincs címlapja vagy közös címlap készül a két rész számára. Nem marad minden együtt a protokoll részben sem. Például a végére kerül a katalógus és a névsorokat összefoglaló rész. Mindez a számozást is bonyolítja.

A ritka könyvféleségnek a szakemberei sem állapodnak meg egy mindent kifizogástalanul átfogó fogalomban, hanem mindegyik egy ismertető jegyét adja meg a kiadványnak. „A műfaj egyik méltatója és kiváló ismerője a magyar történetírás egyik legismertebb alakja, Hóman Bálint „libelli grauales” szóval említi ezeket a műveket. Szentpétery Imre professzor „tiszteletbeli kiadvány”-nak mondja.” (Surányi, 2005) Hermann Egyed „ajándékkönyveknek”

nyilvánítja őket. Kelecsényi Ákos a művek iskolatörténeti szerepét hangsúlyozza, amikor e címmel jelenteti meg tanulmányát: „Tézis könyvek, promóciós kiadványok. Adalékok a nagyszombati egyetem barokk szellemiségéhez.” Holl Béla „vizsgakiadványnak” nevezi. Pavercsik Ilona szerkesztési és könyvtechnikai aspektusok megfontolásával „címlapkiadványnak” állítja a szóban forgó köteteket. (Surányi, 2005)

A Főegyházmegyei Könyvtárban az ide vonatkozó művek nyilvántartása „liber gradualis” címszó alatt kezdődik el, s Iványi Sándortól származik, aki korai haláláig kb. 300 művet vett nyilvántartásba ilyen címen. Aki ezzel megelőzte a szabványos munkának számító Petrik Géza által készült Magyarország bibliográfiája 1712-1860. 1-4 kötetéhez készült, 5-ös számot viselő pótkötet, amely 1971-ben jelent meg. „A liber gradualis kifejezés szerepelt a Római Katolikus Egyház hivatalos liturgikus megújulás idejéig. Ez az elnevezés az összes közül a legtöbb információt nyújtja arról, amiről szó van”: „az egyetemi fokozat adományozás alkalmából kiadott könyv”. (Surányi, 2005)

8. Személyi kommunikációs elemek a liber gradualisokban

„A modern könyv valamiről beszél, a liber gradualisnak sőt még hangsúlyozottan személyi mondanivalója van: egy örömteli életmozzanathoz kötődik és ebben az örömben kíván részesíteni másokat, akikkel eddig is volt kapcsolata” (Surányi, 2005)

A címlap személyes hangvételű. Olyan, mintha valaki nagyfokú érzelmi állapotban szeretne egyszerre tájékoztatni a másikkal mindent. Így a cím a leggyakrabban egy terjedelmes barokk körmondat, többszörös mellé- és alárendelések halmaza, nyomdászilag nagyon díszesen tagolva. A címlap gyakorlatilag meghívó a promóciós ünnepségre. Az sem rendkívüli, hogy a könyv belsejében valahol van egy másik, tényleges meghívó is, amely pusztán az eljárás jogi és protokolláris összefüggéseit foglalja magába.

Valószínű, hogy sok idő elteltével megalakult „egy bizonyos „stílus curiae”, ezért a megrendelő már rábízhatta az egészet nyomdára, amely nem először készített ilyen művet. A biztosabb mégis az, hogy a kancellária álhatott a háttérben, mert a kancellár hivatalos személy volt s egyben tanulmányi felügyelő is, neki mindenről tudnia kellett. Olykor a szövegből is kitűnik, hogy ez a feltételezés állja meg a helyét.” (Surányi, 2005)

Az alkotások előre elkészültek, az is mutatja ezt, hogy a Főegyházmegyei Könyvtár példányaiban az avatás napja utólag tintával van beírva vagy hiányzik. Az ajándékkönyv alkotója többször nincs feltüntetve a címlapon és ez a későbbi könyvtári feldolgozást megnehezítette. „A könyvet anonim műként kezelték, vagy a vizsga levezetőjét, a promotort jelentették ki szerzőnek.” Hogy ez milyen hibákhoz vezetett Eszterházy Károly püspök Bécsben kiadott liber gradualisánál figyelhető meg, melyre majd később ki is térek.

Ügyszintén személyes elem, valószínűleg valamennyi közül a legszubjektívebb a protokoll köteteknek az a szakasza, amikor az „ajánlás” azaz a dedikáció-részben, az egyetemi fokozatot elért hallgató köszönetet mond mentorának nagyvonalúságáért, amellyel szellemileg őt figyelemmel kísérte (ezt jelenti a „sub auspiciis” kifejezés) vagy anyagilag támogatta. Összefoglalva ezek a köszönetek és köszöntések, a mentoráltak legsajátosabb hangvétellű szellemi termékei. Ebből kifolyólag jelentősen megmagyarázhatatlanok ezek a közlemények, mindamellett ha nem is nagyobb terjedelmű pár oldalnál, egy bibliográfiai feldolgozásokban sincsenek benne. Bizonyára kerülnének elő még emellett eddig hiányzott, nem talált vagy nem ismert életrajzi információk is ezekből a dedikációkból.

Szem előtt kell még tartani, hogy ha egy oktatási intézménynek sok még olyan kiváló hallgatója is volt, nem garantált, hogy maradt fenn hozzá fűződő liber gradualis. Legfőképpen azért, mert ezt egyáltalán nem volt kötelező mindenkinek ilyet alkotnia, vagy ha mégis készített, nem garantált, hogy maradt fenn az alkotásból példány. Mert mint az előzőekben kifejtettem rendeletek szabályozták, hogy csupán a promóciókon résztvevő személyek kaphattak belőle, vendégek, tanárok, társak, s ők is csakis az avatás napján. Ezáltal nem rendkívüli, ha számtalan példás és tanult személynél nem lelünk rá efféle kiadványra. (Surányi, 2005)

9.A filozófiai doktorátus megszerzése

„A legkorábbi egri vonatkozású liber gradualis az, amelyet gróf Barkóczy Ferenc (1710-1765) későbbi egri püspök adatott ki” (Surányi, 2009), akit Erdődy Gábor püspök vett fel az egri egyházmegye papnövendékei közé és a filozófiai fakultás teljesítésére Nagyszombatba küldött. „A nagyszombati egyetemen 1729-ben, mikor 28 társával együtt megszerezte a „filozófia mestere” (magisztere) címet.” (Surányi, 2009)A liber gradualis

önmagában sem szimpla, klasszikus műfaj, ráadásul Barkóczy és társai megkoronázzák azzal, „hogy egy nagyobb szabású művet felosztanak egymás között, de külön-külön protokoll füzetekkel jelenítenek meg.” (Surányi, 2005) Ez az ajándékkönyv a barokk kor egyik népszerű sikerkönyvének számított és a híres polihisztnak, Athanasius Kirchernek (1602-1680) monumentális természettudományi alkotása volt párbeszéd jellegűen megírva. Kircher már az alkotás címében „Iter extaticumot” kínál az olvasónak, amely a környezet egy-egy tudományágba „elragadtatott, rendkívüli utazást” helyez kilátásba. Barkóczynál ez a tudomány, a geológia illetve vagyis a körbejárt tudomány a „mundus subterraneus”, a földalatti világ, amellyel az olvasó megismerkedhet. A társaié volt a csillagászat, hidrológia, biológia. Abban a korban ez a mű, amely először 1656-ban látta meg a napvilágot, nem számított idejétmúlt műnek.

5.kép A disziplina emblémája

A kiadvány címe egyetlen hatalmas barokk körmondat: „A Jézus Társaságából való Kircher Atanáz tisztelendő atya Rendkívüli utazása (II. része) a földalatti világba, harmadik párbeszédként Cosmiele és Theodicatus közbeszólásaival, tisztelettel felajánlva az igen kiváló és tisztelendő Szalai Barckóczy Ferenc gróf tiszteletére, aki a Magyarországi Általános Papnevelő intézet tagja, amikor is a Minden Jóval Teljes, Érseki, Jézustársasági, Nagyszombati Egyetemen a szabadművészetek és a filozófia legmagasabb fokozatával felékesítették; Tolvay Imre a Jézustársasághoz tartozó tisztelendő atya, a szabadművészetek és a filozófia doktora s ugyancsak kiérdemesült professzora, és bölcséleti fakultás legidősebb tagja által, az üdvösség 1729 évében, augusztus hó 25-én.” (Surányi, 2005)

A protokoll füzet nem teljes részben formális adatokat tájékoztat, amely az olyan típusú szövegeknél meghívóvá terjed. Ebben konkrétan az áll, hogy Rajcsányi György az egyetem kancellárja a szabad művészetek és a baccalaureátusi fokozat tulajdonosainak biztosítja a „licentia”-t arra, hogy megszerezhessék a legfelsőbb, a laurea fokozatot, s ily módon eljussanak a „legfelsőbb bölcséleti magisztrátushoz” (Surányi, 2005)

A másik három diáktárs a hagyományos módszerrel disputált, de Barkóczy külön beleegyezésben részesült, hogy a vizsgáztató nélkül, szabad előadásban adhassa elő vizsgatételét. A protokoll füzetnek van még egy „catalogus” nevű része, mely a fokozatokra jelentkező hallgatók neveit foglalja magában. A jezsuiták még itt is tanárok voltak: valamiféle aspektusok szerint értékelték a tanulókat, ezért sem a vezetéknév alapján, sem a keresztnév alapján mechanikus értékelés nem volt nekik elég. Ebben az esetben az a szembeötlő, hogy Barkóczy csak a második helyen szerepel a sorban.

„Az eldöntendő probléma pedig, amelyet a protokoll füzet utolsó oldalán találhatunk: „An plus in Republica utilitatis habeant poenae sceleribus inflictæ, vel præmia virtutibus decreta?” Vajon inkább a szolgál-e javára a közönségnek hogy büntetést ró ki a gazdaságokért, vagy az, ha jutalmazza az érdemeket? „(Surányi, 2005) Az ifjú Barkóczy filozófiai promóciója ezzel nem ért véget. Rendhagyó alkalmakkor előfordult, hogy főúri származású graduátusok uralkodók figyelmét felhívták tanulmányi eredményeikre. Ilyen esetben ki kellett kérni az engedélyt a kabinetiroda útján, mely ezek után végrehajtotta az ügyintézkést. Barkóczy esetében ez a beadvány sikerrel járt. Eszterházy Károlynál is, de erről majd később ejtek szót.

Ennek köszönhetően ugyanarról a promóciós eljárásról készült egy újabb liber gradualis is, egy tiszteleti kiadvány. A formális adatok azonosak maradtak, de Kircher kisalakú kötete helyett készült egy másik szerzőtől, album alakú liber gradualis és itt az akkori uralkodó, III. Károly magyar király, aki a világtörténelemben VI. Károly német-római császárként ismert vállalt „védnökséget”.

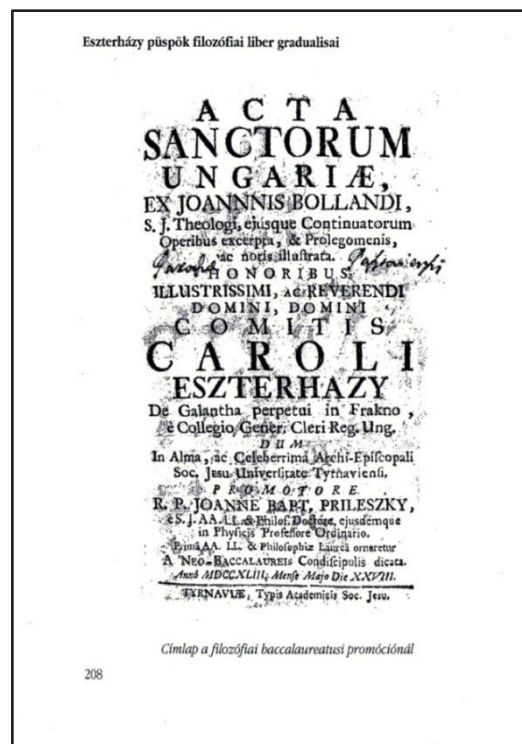
„A magasztos kiállítású könyvben a címlappal átellenes oldalon egy úgynevezett embléma található. A kép közepén, a trónusán ülő király és császár látható, körülötte egy ellipszis formájú levélkoszorú, ahol minden levélen az addig élt magyar királyok valamelyikének kisalakú arcképe és uralkodói évszáma látható. III. Károly a 43. közöttük. A kép egyben illusztrációja az ajándékkönyvek, a magyar királyokról szól. A címlapon ez olvasható: „Magyarország és királyai röviden leírva, amikor az igen kiváló, tisztelendő és igen tanult Szalai Barkóczy Ferenc gróf úrnak a szabadművészetek és a filozófia magisterének, a Collegium Generale tagjának, magának a tételvédésnek az alkalmával a Legszentebb Császári és Királyi Fenségtől arany nyaklánc adatott amikor a Minden Jóval Teljes, Érseki, Jézus Társasági, Nagyszombati egyetemen Jézustársaságból való Tolvay Imre szabadművészetek és filozófiai doktorának, kiérdemesült professzorának előadásaiból való vizsgatételeket megvédte. 1729. szeptember 8. napján.” (Surányi, 2005)

Könyvészeti szemszögből odafigyelést igényel, hogy a könyv szerzőjének a neve nem szerepel a címlapon. A műben az imprimaturból nyilvánvalóvá válik, hogy, a szerző nem más, mint a híres jezsuita történetíró, a Thuróczy László. Az embléma és a címoldal után található a protokoll füzetnek egy szubjektív hangvételi része. Az ifjú Barkóczy gróf megköszöni az uralkodói kegyet. Az udvari protokoll miatt az uralkodónak elsőként a császári rangját kellett megemlítenie, majd a királyi rangját is. Azonban az efféle köszönetnyilvánításnak is meg voltak a stilisztikai kritériumai: „az uralkodó fenséges nagyságának hódolatteljes kifejezése, leereszkedő jóindulatának emlegetése, a fenséghez forduló személy saját méltatlanságának elismerése ezek mögött a formások mögött mégis valamiféle egyéni megnyilvánulás nyomozható ki, ezért indokolatlan az a semmibevevés, amellyel a történettudomány vagy akár pszichológia is, kezeli ezeket.” (Surányi, 2005) A belső igénybevételre készült kisalakú mű nem foglalata magába a vizsgatételeket, azonban ebben a díszkönyvben fellelhetők. Viszont tényként állíthatjuk, hogy a graduatus, aki ezt az ismeretanyagot birtokolja ő is „valaki”, nem egy mindennapi ember. Azonban a „catalogus” és a „problémák” hiányoznak. Tehát így szerezte meg Barkóczy Ferenc a filozófiai magiszteri fokozatot. Ezt követően további lépéseket kell tennie a teológiai doktorátus megszerzésére, amely római tanulmányainak a termése lesz. Az egyre nagyobb egyházi pozíciót betöltő Barkóczy Ferenc a későbbiekben is kapcsolatban maradt a liber gradualisokkal, ámde nem, mint alany, hanem mint pártfogója sok tehetséges ifjúnak. Innentől kezdve már ő az „ajánlások” címzettje védnöki, vagy támogatói szerepben. Íme, erre egy példa: a vizsgázó Florianus Bertholdi nevű pálos szerzetes, aki teológiából vizsgázik, Nagyszombat városába.

Az ajándékkönyv úgyszintén pálos tárgykörű: a nagy eszményképnek, a thébai Remete Szent Pálnak élete. Külön figyelemfelkeltő a védnökéhez írt monumentális írása, amely a nagy pártfogó életének sok történését hozza szóba. Valószínűleg Barkóczy szeretett „Four Contrasti” nevű felsőtárcányi nyaralójáról talán senki nem írt hasonló kedélyes dolgokat, mint ő. A vizsgakönyv teljes mértékben a szabályoknak megfelelően készült el. Az „assertiones” szakaszt mereven tomista alapon védi meg. A védés 1761-ben történt, pontosan egy nappal később, hogy Barkóczy Ferenc kézhez kapta esztergomi érsekké való pozícióba helyezését.

Úgyszintén a nagyszombati egyetemen készült fel pályájára „Eszterházy Károly (1725-1799), Eger egyháztörténetének egyik legnagyobb egyénisége, aki Barkóczy Ferenc utódjaként 1762. június 28-án foglalta el püspöki székét.” (Surányi, 2005) A hozzá fűződő liber gradualisok kevésbé sem voltak mindennapiak, mint Barkóczyé. „Eszterházy Károly tanulmányait Pozsonyban kezdte, majd az esztergomi egyházmegye kispapjaként 16 éves

korában került Nagyszombatba.” (Sugár, 1984) Nem tartott még a bölcséleti fakultásra való jelentkezésnél, amikor találkozott liber gradualissal. Utolsó éves gimnazista volt éppen, amikor támogatóként kapcsolatba került egy ilyen kiadvánnyal.

6.kép címlap a filozófiai baccalaureatusi promócióról

Erre azért volt Eszterháznak lehetősége, mert 1739-ben baccalaureusokat avattak filozófiai magiszterekké az egyetemen. Ekkora készült ajándékkönyvként egy „Mater dolorosa” című vallásos irodalmi alkotás, melyben hét elégia fedezhető fel a Boldogságos Szűzhöz. A szerző neve nem található meg a címlapon, ellenben az igen, hogy a megjeelnitéshez szükséges költségeket ki állta: „illustrissimus... nobilis Poesis Tyrnaviensis” azaz Eszterházy évfolyama viselte. Ez így nem volt szabályellenes, mert a korábban már említett Vogelmayr-féle rendelkezés nem tiltja, hogy ha nincs a jelöltnek perszonális pártfogója, akkor az évfolyama nem viselheti a kiadásokat, mint bizottsági szponzor, reménykedve abban, hogy ha esetleg avatásra kerülne sor, akkor ők lesznek a kedvezményezettek. Ebben az esetben a rendelkezésre álló kronológiai információkat átnézve nyitott kérdéshez jutunk. Jelen esetben a rendelkezésre álló kronológiai adatokat összevetve tisztázatlan kérdéshez jutunk. Az biztos, hogy az előbbieken tárgyalt avatás 1739-ben történt. Azonban Eszterházy ekkor még csak 14 éves volt. Eszterházy pénzbeli támogatását az érintettek mennyire díjazták, azt támasztja alá a könyv végén található adakozók névjegyzéke, ahol Eszterházy áll az élen.

Eszterházy Károly egyetemi életútja a későbbiekben sem szenvedett hiányt különlegességekben. Nem sok olyan nebulója volt akkoriban a nagyszombati egyetemnek, akinek már az alacsonyabb egyetemi fokozatnál (baccalaureátus) jelent meg liber gradualisa

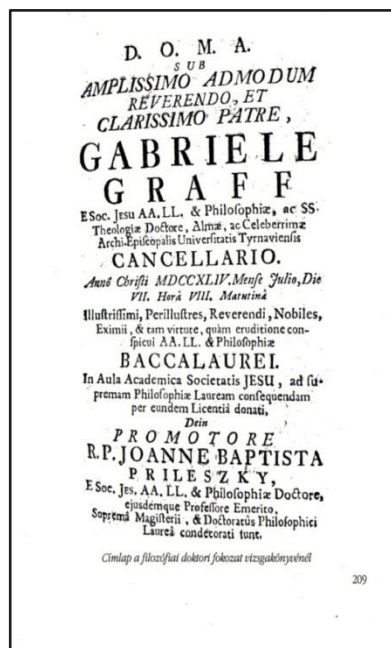
és természetesen később is a magiszteri fokozat elnyerése alkalmával. Az, hogy mindkét alkalommal őt nevezik meg az évfolyamtársai a védnöküknek csak fokozza az érdekességet. Így Eszterházy vizsgáló (szigorlatozó) és védnök is párhuzamosan. A baccalaureatusi szigorlat 1743-ban történt, a magiszteri („laurea”) pedig 1744-ben. Mindkét alkalommal az címlapon szerepel, hogy az évfolyam hallgatói Eszterháznak ajánlják a műveket („nea-baccalaureis condiscipulis dicata” illetve a „neo-doctoribus philosophis dicata”) és olyan köszönetet írnak tanuló társuknak, mintha ő felettük álló személyiség lett volna.

„Mindent összevetve: elképzelhetetlen az, hogy az ország egyik leggazdagabb főura elfogadott volna társaitól bármiféle anyagi „felajánlást”, ha már egyszer, 14 éves korában megtudta, hogy mit jelent az anyagi probléma egy tanulónál. Aligha tévedünk, ha azt mondjuk, hogy itt az összes könyvkiadási költséget ő maga állta, társaiért és a helyett is.” (Surányi, 2005)

Eszterházy biztosan megfontoltan választotta ugyanannak a műnek első, illetve második kötetét a vizsgálóra. Így tehettek szert az évfolyamtársai a két szigorlat végeztével egy műre, melyet ajándékba kaptak. A címlapról megállapítható, hogy a magyar szentekről szól, akiket a mű szerzője egyházi évi ünnepük sorrendjében ismertet. A címoldalon a Johannes Bollandus név szerepel, akinek a katolikus egyház hagiográfiájának máig legterjedelmesebb sorozata köthető a nevéhez s ebben a kötetben találjuk meg a ma napig be nem fejezett legteljesebb gyűjteményt, mely az egyházi szentek életével foglalkozik, amit eddig a szentek életéről tudhatunk. E tárgykörrel foglalkozik az a két kötet is, ám a szerkesztő neve nem derül ki a műből, viszont egyéb forrásokból megtudhatjuk, hogy nem más, mint Prileszky János, a nagyszombati egyetem professzora, aki kiválogatta a magyar szentekhez kapcsolódó anyagot s mindkét esetben „ő volt a „promotor”, az egyetem által kijelölt hivatalos személy, aki a vizsgán és ünnepségen is képviselte az intézményt.” (Surányi, 2005) Mindkét esetben fellelhetőek a szigorlatozók, továbbá a szigorlatozottak névsora. Megállapítható, hogy az első fokozatnál jelentősen nagyobb a hallgatói létszám (45 személy), a második vizsgára csupán már csak huszonöten merték bevállalni.

Az egyik kötet az ünnepségre való meghívót is tartalmazza, melyben a formális állami vizsgabiztosnak („licentia” megadója) a neve is szerepel, emellett az avatás helye, ideje stb.

A prezentált két, erős benyomást kiváltó liber gradualis mellett a filozófiai magiszteri fokozatot megszerzett Eszterházy Károlynál is megjelenik pluszba egy harmadik („számfeletti”) kiadás ugyanúgy, mint Barkóczynál. Nem bizonyított, nem ismeretes, hogy Eszterházy tudott-e Barkóczy „dísz-liber-gradualisaról”. A publikálás célja: ebben az esetben is egy magas titulusú ember „jóindulatának és figyelmének graduatus személyére irányítása. Az eljáráshoz ismét szükséges egyetemi engedély, a kabinetirodai közreműködés, és egy luxuskivitelű, nyalakú mű előállítása.” (Surányi, 2005)

7.kép címlap a filozófiai doktori fokozat vizsgakönyvéénél

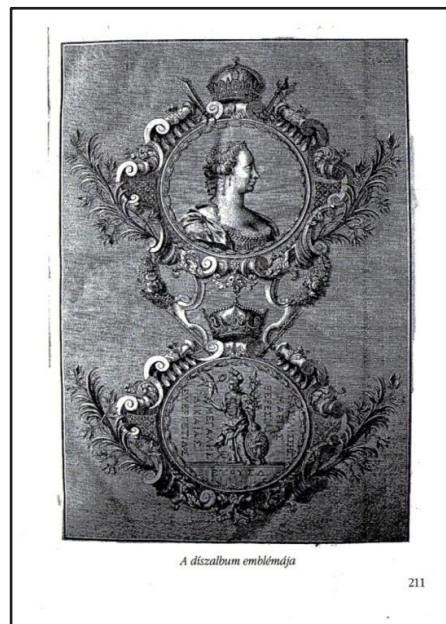
A formális információk természetesen megegyeznek a laurea vizsga alkalmával megjelentett vizsgakönyv adataival. A differenciák figyelembevétele azonban igen érdekes eredményt hozott: eltérő az ajándékkönyv, eltérő a dedikáció, ráadásul az egyetemi keretben publikált kiadásban a tudományt érzékletesen bemutató vizsgatételek nem találhatók. Mert már nem III. Károly a magyar király, hanem lánya, Mária Terézia így ez az ajándékkönyv kiválasztásában is nagy szerepet játszott.

A könyvet Bécsben nyomták, a Kaliwoda kiadónál. A könyv címe: „Szíria királyainak, azok viselt dolgainak összefoglalószerű évkönyvei, régi pénzérméken illusztrálva, a Nagy Sándor halála és Pompeiusnak Szíriába érkezése közötti időszakból, bőséges magyarázatokkal.” (Surányi, 2005)

A káprázatos kiadású kötet, melyben Mária Terézia és néhány érme képe látható, kiállítását szemrevételezve emlékeztet a Barkóczy kötetre mindamelllett, hogy Eszterházy is kapott a királynőtől annak dicsérete jeléül egy különleges ajándékot, mint ezt Barkóczynál is megfigyelhettük. A címlapon a formális információk tájékoztatása után ez olvasható: „et munificentia regina cruce gemmata donaretur” „a királynő nagylelkűségéből drágakövekkel kirakott kereszt adassék”. (Surányi, 2005)

Minden kétséget kizáróan ez megvalósult, mert Eszterházy meg úgyszintén megköszöni a királynői védnöknek. Nem ismeretes, hogy a fent említett alkotást, kiválasztotta ki erre az alkalomra. Ez egyáltalán nem egy egyszerű éremtani mű, még akkor sem, ha gazdag „illusztrációs anyaggal van ellátva, hanem sokkal több annál.” (Surányi, 2005) Eszterházy ismerteti, hogy a műben szereplő érmék feliratait olvasva mi jut eszébe a királynőről, mert

mindig eszébe jutott valami. Így ezzel bizonyította a görög nyelvi ismereteit is, ám ott szerepelt a latin kifejezés is, mert azt már királynő is ismerte.

8.kép a díszalbum emblémája

A könyvtári feldolgozás folyamán Prileszky professzort tették meg a mű szerzőjének a már ismertett hamis bibliográfiai leírási szabály alapján, mely szerint „anonim műveknél automatikusan a „promotor” tekintendő szerzőnek. Ha a mű legelső bibliográfiai leírója autopszia alapján dolgozta fel a művet, jelen esetben is megtalálta volna a valódi szerző nevét magában a kötetben. A már említett „imprimatur”-ból tudtuk meg, hogy ő Fröhlich Erasmus.” (Surányi, 2005)

Tény, hogy Eszterházy Károly volt az utolsó egri püspök, mivel halála után (1799. március 15.) a nagy egri egyházmegyéből érsekség lesz, miután az hatalmas területű püspökségből Róma és az apostoli király új püspökséget hoztak létre. Az interregnum alatt Eszterházy Károly egykori kanonokja báró Fischer István végezte el a főegyházmegye ügyeit az új érsekfőpásztor hivatalba lépéséig, aki nem más volt, mint Franz Xaver Fuchs.

„Fuchs érsek a nagyszombati egyetem jogutódján, a Budára áttelepített, később pedig Pázmány Péterről elnevezett egyetemen szerezte meg teológiai doktorátusát, míg Fischer István Rómában.” (Surányi, 2005)

Fuchs érsek nevéhez is fűződik liber gradualis és ő is követte az eddig ismertetett előírásokat. Ennek ellenére problémát eredményez. Mert ezen a liber gradualison a neve Fux formában fordul elő. Fuchs liber gradulisa sokkal klasszikusabb és átláthatóbb, mint az eddig bemutatottak. „Itt a főműbe van bekötve a protokoll füzet. A főmű, amely ajándékkönyvként szolgál, ismét történeti tárgyú: Antonius Bonfininek, Mátyás király udvari történetírójának

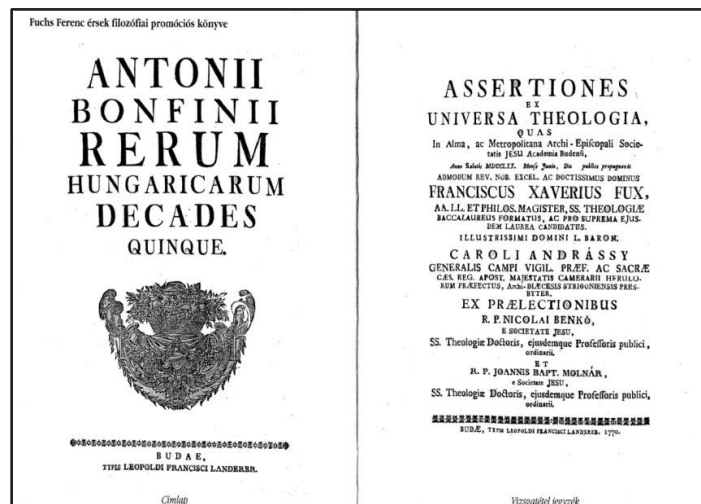
híres és sokszor, sokféle kiadásban megjelent műve. Címfordítása: *A magyarok dolgainak öt évszázada. A híres olasz humanista művét hosszú ideig a történetírás mintaképének tartották, s egyben a magyar történelem egyik fő forrásának. A protokoll füzet „Assertiones” címszó alatt sok vizsgatételt foglal magába. A köszönetnyilvánítás egy nagyváradi kanonoknak, Antonius Ganoczynak.*” (Surányi, 2005)

Fischer István (Nagyszalatnyai, báró, 1751-1822) Eszterházy Károly által került az egri egyházmegye kispapjai közé. Fischer alsóbb szintű iskoláit Magyarországon végezte, ám a rendelkezésre álló információk a kispapról ellentmondásosak. A Veress Endre által publikált matricula (forrásmunka) azt írja: „Fuit alumnus seminarii clericorum Agriensis”. A későbbiekben Veres azt állítja, hogy Fischer iskoláit Pesten végezte. Azonban Fischer István liber gradualisának adatait feldolgozva ellenmondásba ütköztünk.

9.kép Fuchs Ferenc filozófiai promóciós könyve: címlap és vizsgatétel jegyzék

Mely alapján a báró filozófiát tanult Kalocsán, a Piaristák kollégiumában, viszont Pozsonyban vizsgázott egy piarista professzor előtt. Hogy nem szokványos disputációról van szó, az is bizonyítja, hogy nem tényleges ajándékkönyves liber gradualisként adták ki, sőt még a védnöke is elég fontos személy. Aki nem más volt, mint Albert, szász herceg, Mária Terézia Krisztina leányának a férje, helytartótanács tagja. Albert alapította meg a Bécsben róla elnevezett jól ismert képzőművészeti múzeumot, az Albertinumot.

Ezek után került Fischer István (Eszterházyhoz hasonlóan) Rómába teológiai tanulmányai végzésére, ahol őt is úgyszintén rögtön a második évre vették fel. A matriculában így nyilatkozik róla Veress: „Vere dignus omni praeconio.” Komolyan rászolgált minden elismerésre. Teológiai szigorlata a Szent Apollinaris templomban következett be, promóciót a Collegiumban szerezte meg filozófiából és teológiából. (Surányi, 2005)

3. Nem egyetemi liber gradualisok

Egerben

A jezsuita rend által megjelentett népszerűsítő rendszer rövid időn belül saját iskoláikon kívül más felsőfokú intézetekben is követőkre lelt. A szerzetesházaknak ám voltak már eddig is belső, filozófiai és teológiai rendi iskolák (studium claustrale), de most a jezsuitáktól tanítási és vizsgáztatási technikát vettek át. Mindamellett a világiak számára létrehozott jezsuita vezetésű tanintézetekben is ezt a vizsgáztatási technikát alkalmazták, pl. a Mária Terézia által, a magyar nemes ifjak részére megvalósított Theresianumban, de Vácnak ugyanilyen nevű és célú intézményében is. A hangsúly ebben az esetben nem annyira a könyvajándékozásos vizsgákon volt, inkább a „tézisek”-ről való prezentálásán. Ez a vizsgamódszer 1773-ig működik, ezután megszűnik.

Az egyetemek és más felsőfokú intézmények liber gradualisai között az az szemléleti, lényeges differencia, hogy a felsőfokú intézményekben nem valósul meg fokozat (gradus) szerzés és elismerés. Azonban az úgynevezett képesítés-adás ekkor még nem precízen körülírt jogi tény, ezért nem is jelzik. Eger helyzete még ezen kívül is egyéni: „a magyar közoktatásügy történetében sokszor elsíratott tény, hogy Eszterházy Károly püspöknek miért nem sikerült Eger városában egyetemet alapítania.” Az indok köztudott: mert nem tudott egyezséget kötni a bécsi udvarral, a terv nem egyezett az udvari politika céljaival. Mivelhogy Egerbe ekkor már jezsuita, a liber gradualisoknak egri tanintézményekbe való bekerülése természetesnek tűnik. Mindenekelőtt a papnevelés és -képzés területén.

Az egri liber gradualisoknál többször megesik, hogy a protokoll-rész a hagyományos módon latin nyelven készült, de az ajándékkönyv magyar nyelvű. (Surányi, 2005)

4. Katalógus

1. *Adversus vindicias Hyacinthi Campion...qua Geminae Guilielmi Friderici Damiani...propositiones in verum asseruntur / Josephus Antonius, Transylvanus. - Budae : L. F. Landerer, [1765]. - 23 p. ; 18 cm*
2. *Medicina Austro-Viennensis versice exposita / Franciscus Adolphus Habersack. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1775. - [18],157 p. ; 16 cm*
3. *Quaestiones selectae et responsa in Epistolas ... apostolorum in Dominicas annue occurrentes... : Pars. I. Opera et studio cujusdam a Soc[ietate] Jesu sacerdotis. - Cassoviae : Typ. Academicis Soc. Jesu, 1748. - 22, 207 p. ; 17 cm*
4. *Dissertatio physica de luce nunc primum edita ... ex praelectionibus Ignatii Kopcsek ... publice propugnandas suscepit ... Michael Stantzel. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, [1756]. - 6, 40 lev. ; 21 cm*
5. *Positiones ex universa theologia. quas...Caroli Episcopi Agriensis e comitibus Eszterházy de Galantha...dicato auditoribus oblatis ex praelectionibus...Antonii Gerstocker, Joannis Schmeltzer, Alexandri Berényi, Josephi Major...in Schola Episcopali Agriensi propugnandas susciperet...anno 1765 Andreas Zazio. - [Agriae] : [Typ. Episcopalis], [1765]. - 16 p. ; 34 cm*
6. *Positiones [theologicae] [quas] ex praelectionibus...Antonii Gerstocker, Joannis Schmeltzer, Alexandri Berényi, Josephi Major, in Schola Episcopali Agriensi...propugnandas suscepit Agriae, anno 1764...Georgius Baranyaj. - [Agriae] : [Typ. Academicis], 1764. - 18 p. ; 21 cm*
7. *Positiones [ex universa theologia] in schola Episcopali Agriensi...ex praelectionibus Antonii Gerstocker, Joannis Schmeltzer, Alexandri Berényi, Josephi Major, [quas] propugnandas susciperet Thomas Korbics. - Agriae : C. J. Bauer, 1765. - 30 sztl. p. ; 21 cm*
8. *Üdvözség mannája, Az az: Az Ur Jézus tulajdon szent testének és vérének sacramentoma ... nem-is ... üres figurát állató újjítás: hanem Kristusnak igaz hive ... örök életre tápláltatik / Gusztini János. - Eger : Bauer, 1759. - 15 lev., 853, 2 p. : ill. ; 34 cm*

9. *Cathecheses doctrinae Christianae, seu compendiosa Christiani hominis in rebus fidei, morum et controversiarum institutio...* / Illyés Stephanus. - Agriae : C. J. Bauer, 1759. - [22], 549, [19] p. ; 20 cm
10. *Adversus vituperatores vitae monasticae libri III.* / Joannes Chrysostomos. - Recusi Agriae : C. J. Bauer, 1760. - 6 lev., 200 p. ; 21 cm
11. *Institutionum theologicarum ... ad usum ... Seminarii Cleri diocesis Veszprimiensis ...* : Tomi I. Pars 3. De virtutibus theologicis / Stanislaus Kószeghi. - Agriae : C. J. Bauer, 1762. - 16, 250 p. ; 17 cm
12. *Josephi hungari Gemmeopolitani ad...Honorati Tournelii Tractatum de gratia Christi in binas dissertationes contractum supplementum...concinnatum* / Kováts József. - Agriae : C. J. Bauer, 1761. - 38,466,3 p. ; 17 cm
13. *Imago orbis ab orbe condito per saecula repartita ... sive chronologia sacra, et propnana ab origine mundi ad nostra ... tempora...* : 1-2. Pars. - Agriae : C. J. Bauer, 1764. - 1 db. ; 16 cm. - Liber gradualis: 1764. 1. Pars., *Imago orbis ab orbe condito per saecula repartita....* - 368, 4 p. 2. Pars., *Imago obris ab orbe condito per saecula repartita* - 148, p.
14. *Liber gradualis.* [Eger] = Agriae, Schola Episcopalis / Praes.: Antonius Gerstocker, Joannes Schmelzer, Alexander Berényi, Josephus Major ; Grad.: Georgius Baranyaj. - Agriae : Bauer, 1764. - [16] p. ; 20 cm
15. [Positiones ex universa theologia] in actu publico...honoribus...Caroli...episcopi agriensis e comitibus Eszterházy de Galantha...devoto auditoribus oblata dum positiones auctoritate Michaelis Ambrosovszky directoris, ex praelectionibus...Antonii Gerstocker, Josephi Kovács, Ioannis Schmelczer, Josephi Major...in Schola Episcopali Agriensi...propugnandas susciperet Agriae anno...1763...Ladislaus Péchi Seminarii Agriensis...auditor. - Agriae : Typ. C. J. Bauer, 1763. - 18 p. ; 34 cm
16. *Liber gradualis: 1763. Agriae, Schola Episcopalis Agriensis. Praeses: Antonius Gerstocker, Jospehus Kovács, Joannes Schmelczer, Josephus Major. Graduatus: Ladislaus Péchi.* - Agriae : C. J. Bauer, 1763. - 14 p. ; 34 cm

17. *Lapis Lydius controversiarum fidei...ad omnes acatholicorum ex Scripturis male intellectis objectiones* / Joannes Gonterio. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1779. - 40,351,14 p. ; 18 cm
18. *Paraenesis ad sectarios Romae olim edita* / Joannis Barclaii. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1774. - 37 lev., 264 p. ; 18 cm
19. *Epistolae divi Caecilii Cypriani Carthaginensis episcopi ...* / Szent Ciprián. - Agriae : Typ. F. A. Royer, 1758. - 12 lev., 372 p. ; 22 cm
20. *Spectabulum historiae universalis compendium* / Joannes Sianda. - Agriae : [Typ. Lycae], 1760. - 18,230,14 p., ill. ; 17 cm
21. *Liber gradualis*, 1796. Agriae, Lyceum Episcopale / [Praesides:] Paulus Poczik, Georgius Mészáros, Florian Kovách, Ladislaus Gaál-Homoki. [Graduatus] Emericus Lánczy. - Agriae : Typ. Episcopalibus, 1796. - [74. p.], ill. ; 18 cm
22. *Liber gradualis*: 1771. Agriae: Episcopalis Schola Agriensis. Praes. Joannes Schmelczér, Josephus Major Andreas Pál, Petrus Mészáros. Graduatus: Michael Burján / praes. Joannes Schmelczér, Josephus Major, Andreas Pál, Petrus Mészáros. Graduatus: Michael Burján. - Cassoviae : Typ. Collegii : Agriae, 1770, 1771. - 44,318 p. ; 20 cm
23. *Liber gradualis*: Agriae [Eger], Schola Episcopalis Agriensis / Praesides: Joannes Schmelczér, Josephus Major, Andreas Pál, Petrus Mészáros. Graduatus Stephanus Patzai. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1769. - 18 p. ; 30 cm
24. *Compendium doctrinae religionis Christianae in usum scholasticae juventutis concinnatum* / Joannes Durcsák. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1825
25. *Propositiones ex institutionibus theologicis; quas religiosi fratres Remigius Gedrák et Norbertus Básti Ordinis Minorum S.P. Francisci...in Ven[erabile] Conventu Gyöngyösiensi... : institutionum theologicarum..auditores, suo praesidio Bernardini Farkas...publice propugnarunt...1812.* - Agriae : Typ. Lycei Archi-Episcopalis, 1812. - 16 sztl. p. ; 20 cm
26. *Lapis Lydius controversiarum fidei...* / Joannes Gonterio. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1779. - 50 lev., 351 p. ; 18 cm
27. *Positiones ex universa theologia quas...ex praelectionibus...Pauli Poczik, Georgii Mészáros, Floriani Kovách, Ladislai Gaál-Homoki...in Lyceo*

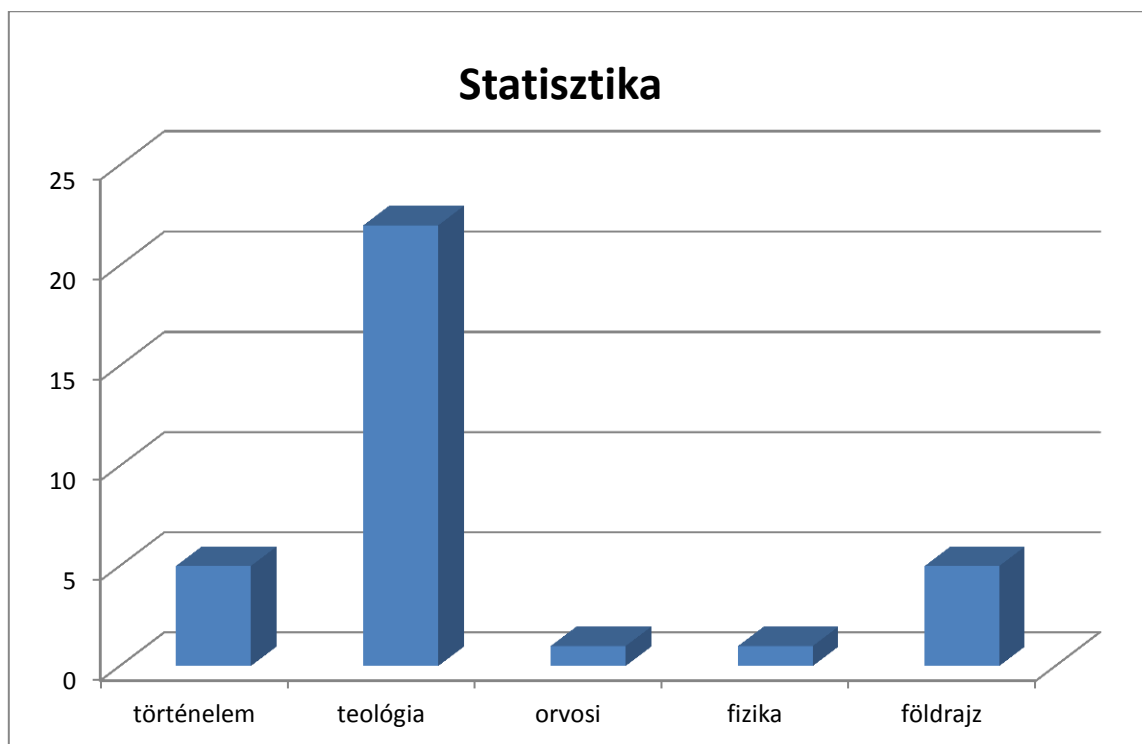
- Episcop. Agriensi...propugnavit...Emericus Lánczy. - Agriae : Typ. Episcopalis, 1796. - 79 p. ; 21 cm*
28. *Ad reverendissimi ac clarissimi Honorati Tournelii tractatum De gratia Christi in binas dissertationes contractum supplementum...in Seminarii Agriensis...concinnatum / Gemmeopolitanus, Hungarus Josephus [Kováts József]. - Agriae : Bauer, 1761. - 40,466,4 p. ; 17 cm*
29. *A' setét hajnali-tsillag-után bujdosó luteristák vezetője, melly utba igazittya a'vittenbergai academiának Pridericus Balduinus által kibotsátott feleleteit a'Kalauzra / Pázmány Péter. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1774. - 20, 424, 6 p. ; 21 cm*
30. *Ad tristissimam in fidei controversiis questionem ubi scriptum est? : Catholicorum, vera non tamen debita; actholicorum obtrusa, sed frivola responsio / [Mathias Pock]. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1779. - 147 p. ; 19 cm*
31. *Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Lyceum Archi-Episcopale / Praes. Perlaky Stephanus, Albert Josephus, Nagy Johannes Nep[omuceus], Nagy Carolus ; Grad.: Josephus Frantz, Michael Koos. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1813. - 64] lev. ; 19 cm*
32. *Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Seminarium Episcopatus Agriensis / Praes.: Skopecz Josephus, Mátsár Stephanus, Bodnár Michael, Tittel Paulus ; Grad.: Horra Josephus, Róka Josephus, Sziráky Josephus, Elszner Josephus. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1807. - 37 lev. ; 19 cm*
33. *Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Lyceum Archi-Episcopale / Praes.: Perlaky Srephanus ; Grad.: Perlaky Florianus, Kanyó Gábríel, Marczibányi Laurentius, Horváth Petrus, Polyák Petrus. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1820. - [26] lev. ; 19 cm*
34. *Sacrificium laudis, seu varia pietatis exercitia, in usum piorum fidelium maxime saecularium collecta. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1777. - 11 lev., 322 p. ; 17 cm*
35. *Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Lyceum Archi-Episcopale / Praes.: Lengyel Nicolaus, Ferentzy Emericus, Eperjessy Alexander, Koválcsik Josephus ; Grad.: Maizinger Carolus. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1841. - 155 p. ; 18 cm*

36. *Liber gradualis*. [Eger] = Agriae, Lyceum Archi-Episcopale / Praes.: Skopecz Josephus, Kováts Mathias, Imre Joannes, Bezegh Andreas ; Grad.: Berzevitzy Franciscus Xaverius. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1816. - [65] lev. ; 19 cm
37. *Liber gradualis*. [Eger] = Agriae, Lyceum Archi-Episcopale / Praes.: Durcsák Joannes, Szemetskey Josephus, Hám Joannes, Fábry Michael ; Grad.: Dinkay Paulus. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1810. - 64 lev. ; 21 cm
38. [*Liber gradualis*. Eger.] / Praes.: Andreas Péchy ; Grad.: Alexander Pásztelyi. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1777. - 18 p. ; 16 cm
39. *Liber gradualis*. [Eger] = Agriae, Lyceum Archi-Episcopale / Praes.: Skopecz Josephus, Kováts Mathias, Imre Joannes, Bezegh Andreas ; Grad.: Cseh Gabriel. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1817. - 64 lev. ; 18 cm
40. *Imago orbis ab orbe condito per saecula repartita ... sive chronologia sacra, et propnana ab origine mundi ad nostra ... tempora...* : 1-2. Pars. - Agriae : C. J. Bauer, 1764. - 16 cm. - *Liber gradualis*: 1764. 1. Pars., *Imago orbis ab orbe condito per saecula repartita....* - 368, 4 p. 2. Pars., *Imago obris ab orbe condito per saecula repartita* - 148, p.
41. *Imperatores Ottomanici a capta Constantinopoli, cum epitome principium Turcarum* : 1-2. Tom. / Nicolaus Schmitth. - [Ed. altera] Tyrnaviae : Typ. Academicis Soc. Jesu, 1760-1761. - 2 db. ; 34 cm. - *Liber gradualis*: 1761. 1. Tom., *Imperatores Ottomanici*. - 1760. - 18 lev., 304 p.. - 2. Tom., *Imperatores Ottomanici*. - 1761. - 18 lev., 448 p.
42. *Conclusiones ex universo jure Hungarico publicae disputationi expositae, quas...in Articulari, Nobilique Collegio Agriensi Foglariano anno 1777...propugnandas suscepit...Alexander Pásztelyi...praeside Andrea Péchy*. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1777. - 18 p. ; 16 cm
43. *Liber gradualis*. [Eger] = Agriae, Seminarium Agriense / Praes.: Durcsák Joannes, Szemetskey Josephus, Hám Joannes, Fabry Michael ; Grad.: Kováts Matthias. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, [1811]. - [65] lev. ; 20 cm
44. *Liber gradualis*. [Eger] = Agriae, Seminarium Episcopatus Agriensis / Praes.: Poczik Paulus, Mészáros Georgius, Homoky-Gaal La[dislaus],

Dutkay Ignatus ; Grad.: Horváth Josephus. - Agriae : Typ. Lycei Agriensis, 1804. - [62] lev. ; 19 cm

45. *[Liber gradualis. Eger.] / Praes.: Josephus Szalay ; Grad.: Borhy Daniel, Bory Georgius, Hudlich Joannes, Kubinyi Rudolphus, Muslay Bartholomaeus. - Agriae : Typ. Lyc., 1835. - 27 p. ; 17 cm*

5. Statisztika

A liber gradualisok témáiból készített statisztika

6. Összegzés

„A liber gradualisok ideje elmúlt. De nem nyomtalanul. Ugyanis minden emberi jelenségnél van valamilyen időhöz kötöttség, de olyan is, ami örök. Ez érvényes kifejezési formáinkra is.” (Surányi, 2005)

Örökéletű emberi dolog tanulni, a tanultakat dokumentálni, az ismeretekről, a tanultakról beszámolni illetve továbbadni azt. Ám az ismeretanyag folyamatosan bővül. a számonkérés módszere, technikája pedig korról korra változik. Tehát a birtokolt tudás feletti boldogság kifejezésének mindig más módja van. Ha különös is kijelenteni, mégis úgy néz ki, hogy ez valósult meg abban a kis tárgyi, emberi műben, amelyet a 17-18-századi vizsgakönyvek kínáltak, mert pusztán nemcsak egy nyomdaterméről van szó, hanem sok példaértékű képességű és a tudást felelősség teljesen birtokolni akaró egymás felé megértéssel forduló ember csoportjáról, s közös boldogságáról.

„A kis könyvnek összekötő szerepe volt. Tehát nem valami könyvkuriózum, nem egyszerű színfolt a könyvféleségek között. hanem az emberi szellemnek sajátos alkotása. Igaz, korhoz kötötte, barokk módra, de örökül hagyva ránk egy szintézist kereső emberi magatartást, széthúzás helyett az összetartást, ellenségeskedés helyett az együttműködést.” (Surányi, 2005)

Azt feltételezhetnénk, hogy ez már inkább politika, mert ez hallatszik az Európai Unióval kapcsolatban is. Mely részben helytálló. Hiszen Európa szellemi, lelki, kulturális uniója már megtalálható az Eszterházy püspök által létrehozott egyházmegyei könyvgyűjteményben. Ellenben a korszerűnek vélt ideákban van valami ijesztően félrevezető dolog is: megcserélik a kultúrát, mely belső szellemi dolog a társadalomfejlődéssel, mely tudományi és anyagi gazdagságot hozhat. Kétségtelen, hogy mindkettőre szükség van, azonban nincs igazi társadalomfejlődés igazi mély kultúra nélkül. (Surányi, 2005)

„A matematikából kölcsönvett hasonlattal meghatározható a liber gradualisok alaki, önmagukban tekintett értéke. Majd ezután ezek helyi értékét, vagyis hogy mit jelentenek, ezek művek szellemi életterükben: egyetemes, európai és magyarországi kultúrában. Mindezeket nagy püspökeink és pedagógusaink nyomán összekapcsolhatjuk egy tulajdonnévvel, amely így hangzik: Eger.” (Surányi, 2005)

7. Irodalomjegyzék

Az Egri Domus Universitatis és Líceum : oktatás, tudomány, művészet / szerk. Petercsák Tivadar. Eger : Líceum kiadó, 2013.

Fülöp Géza: A könyvkultúra a könyvnyomtatás kézműipari időszakában. Gutenbergről a francia forradalomig. Budapest, Tankvk., 1980 ; [Közread. az] Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.

Gerő László. Az építészeti stílusok. 2. átdolgozott kiadás. Budapest, Holnap kiadó, 1994.

Kókay György: Muratori és Magyarország : Muratori műveinek hazai elterjedtsége a 18. században. – In: Magyar Könyvszemle: 114. évf. 1998. 3.szám, pp. 193-206.

Online:

<http://epa.oszk.hu/00000/00021/00018/0003-117.html>

(a honlap megtekintésének időpontja: 2012.12.20. 14:10)

Magyarország bibliográfiája 1712–1860 V. Pótlások : Petrik Géza Magyarország bibliographiája 1712–1860 c. művének 1–4. kötetéhez, Az 1712–1800 között megjelent magyarországi (és külföldi magyar nyelvű) nyomtatványok. Budapest, [közread. Országos Széchényi Könyvtár], 1971

Online:

<http://www.arcanum.hu/oszk/lpext.dll/Petrik/b005?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>

(a honlap megtekintésének időpontja: 2014.04.22. 15:55)

Sugár István: Az egri püspökök története. Budapest, Szent István Társulat, 1984

Surányi Imre: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár könyvritkaságai. Válogatás a 11-19. századokban megjelent kéziratok és nyomtatott művek között. Eger, Líceum Kiadó, 2009.

Surányi Imre: Eger főpásztorainak, főpapjainak és felsőfokú tanintézményeinek liber gradualisai az egri Főegyházmegyei Könyvtárban. In: Emlékkönyv Dr. Seregély István egri érsek aranymiséje alkalmából / [szerk. Löffler Erzsébet és Seregély György]. Eger, [közread. egri főegyházmegye], 2005.

Voit Pál: A barokk Magyarországon. [Budapest] : [Corvina], [1970].